

Daniel Cohen: Tri predavanja o postindustrijski družbi

Prevod: Miranda Bobnar; spremna beseda: Branko Bembič. Ljubljana: Sophia, 2011, 155 strani.

Vprašanje: kaj nam – zlasti v kriminološki perspektivi – prinaša knjiga, ki vključuje tri predavanja (iz cikla »Široki kot« na Collège de France), katerih avtor je Daniel Cohen (profesor ekonomskih znanosti na École normale supérieure in na Univerzi Panthéon–Sorbonne, vodja Centra za ekonomske raziskave in njihovo uporabo, član Sveta za ekonomske raziskave pri predsedniku vlade in kolumnist časnika *Le Monde*), družbo pa jim dela obsežna, zavirljivo pronicljiva spremna beseda, ki jo je prispeval Branko Bembič? Odgovor: to je v prvi vrsti pojmovni koordinatni sistem, ki je nadvse dragocen za razumevanje in vrednotenje zares temeljnih problematik, in sicer predvsem v zvezi s strukturnim nasiljem (sistemskim terorjem kapitalistične politične ekonomije) in delovanjem osrednjih mehanizmov (ne)formalnega družbenega in še posebej razrednega nadzorstva. Pojdimo po vrsti.

Prvo poglavje ima pomenljiv naslov, ki obdobje zadnjih trideset (»tranzicijskih«) let opiše z besedno zvezo »doba prelomov«. Pisec razloči pet razsežnosti »velike preobrazbe«, ki sicer precej spominja na tisto iz devetnajstega stoletja: (a) tretjo industrijsko revolucijo (dve stoletji po prvi s konca osemnajstega stoletja, ki jo povezujemo z iznajdbo parnega – pa tudi predilnega – stroja in razvojem metalurgije, in stoletje po drugi s konca devetnajstega stoletja, katere emblematična odkritja so bili elektrika, telefon in motor na notranje izgorevanje); (b) predrugačeno pojmovanje in organiziranje/izkoriščanje človeškega (mezdnega) dela; (c) kulturno revolucijo, ki se kaže v prebuditvi sodobnega individualizma (ki je zamenjal pred letom 1968 prevladujoči »industrijski holizem«); (č) spremenjeno delovanje finančnih trgov (ki so znova prevzeli oblastne in kontrolne vaje v svoje tolste roke); (d) »drugo« globalizacijo, ki se navezuje na vstop Kitajske, Indije in držav nekdanjega sovjetskega bloka v »igre« (»brez meja«) svetovnega kapitalizma. Vse te dramatične spremembe so medsebojno povezane. Denimo: revolucija v sferi informacijske in komunikacijske tehnologije je omogočila (ne pa tudi determinirala) vzpostavitev novih načel organizacije dela oziroma produkcije nasploh. Fordistična piramida (velikega industrijskega podjetja) se drobi na vedno tanjše sloje. Organizacijske hierarhije postajajo vedno bolj sploščene. Priporočeno je, da se podjetja osredotočajo na svoje primerjalne prednosti, ne bistvene dejavnosti pa preložijo na podizvajalce. Inženirski in drugi ekspertni oddelki se osamosvajajo, proizvodnja se seli v tujino in celo v zelo oddaljene kraje (kjer je kvazisuženjska delovna sila pripravljena in prisiljena ubogljivo garati za bedne mezde v poniževalnih, živinskih razmerah). Storilnostni pritiski na zaposlene »srečneže« se morilsko stopnjujejo. Zdaj je delavec

ki naj bi sam skrbel za svojo čim višjo produktivnost: izkoriščani naj samega sebe motivira ali priganja k čim boljšemu delu. Cilj nove organizacije proizvodnih procesov v bistvu sploh ni tako zelo nov: odpraviti »čas mirovanja« (tj. dobro staro »zabušavanje«), preprečiti, da bi bil nekdo plačan tudi za tisti čas, ko »ne dela ničesar« (ko na primer zgolj spokojno čaka na novo stranko ali nalogo, ki mu jo bo naložil šef). Skratka: cilj ali vsaj ideal je »novo stahanovstvo« (Philippe Askenazy), delo brez prekinitve, čim bolj izkoriščen delovni (plačani) čas oziroma njegov neobgljeni – sistematično ustrašeni – lastnik, ki je pod stanovitim in tudi bolj ali manj stresnim pritiskom (na primer »ponuditi stranki najboljšo storitev v najkrajšem času« in »prevzeti odgovornost, ne da bi bila ta vključena v opis delovnih nalog«). Posledica: povečevanje kronične telesne in duševne (pre)utrujenosti, psihičnih napetosti, obolenj, ki se vežejo na delo, in »nesreč« (ter kajpak poškodb) na delovnem mestu. Po drugi strani pa tehnološki »napredek« v osemdesetih letih spremlja tudi rast materialnih in z njimi zlepljenih statusnih neenakosti. Zaradi novih tehnologij se namreč zvišuje produktivnost kvalificiranih delavcev, zmanjšuje pa se vrednost manj kvalificiranega dela, katerega ponudba se je v tem obdobju izrazito povečala, in to po eni strani zaradi avtomatizacije (*work-saving technology*, ki ukinja delovna mesta), po drugi strani pa zaradi nenehne povečevanja srhljive rezervne armade brezposelnih in odvečnih ljudi. Cohen v zvezi s tem poudarja, da je treba novosti v sferi produkcije razumeti primarno v luči razrednega boja. V Združenih državah Amerike so bila na primer najprej prestrukturirana podjetja, v katerih so bili sindikati najmočnejši. Vidimo torej, da je novi kapitalizem razbil delavske kolektive v veliki meri iz istega razloga, kot je stoletje prej znanstvena organizacija dela (zloglasni »taylorizem«) obračunala s tako imenovano delavsko aristokracijo (izkušenimi delavci, ki so v okviru »tovarniškega sistema« v marsičem še vedno posnemali srednjeveški model proizvodnje, utemeljen na cehovskih mojstrih in vajencih ali pomočnikih). Za razliko od fordizma, ki si je prizadeval povečati produktivnost nekvalificiranih delavcev, postfordizem zasleduje drugačne cilje: tovarne, ki potrebujejo čedalje manj tovrstnega dela.

Drugo predavanje podrobneje osvetljuje značilnosti »novega gospodarskega sveta«. Pisec opozori najprej na razlike med »prvo« globalizacijo (prosto trgovinsko menjavo, ki jo je v devetnajstem stoletju pospeševala predvsem Velika Britanija, tedanja hegemonka velesila v svetovnem kapitalističnem sistemu) in drugo, današnjo globalizacijo. Cohen – na prvi pogled paradokso – ugotavlja, da sedanja glo-

balizacija v mnogih pomembnih vidikih zaostaja za »prvo« (ki sta jo omogočila iznajdba telegrafa ter razvoj zemeljskih in pomorskih prevoznih sredstev, na primer železnice, parnika in hladilnih ladij). To velja zlasti za finance in mednarodne migracije. Zgolj za ilustracijo: leta 1913 je londonski City izvozil petdeset odstotkov angleškega prihranka onstran morja (po mnenju nekaterih zgodovinarjev naj bi bila ravno upočasnjena dinamika ponovnih vlaganj dobičkov v domače gospodarstvo razlog za počasni zaton britanskega imperija v devetnajstem stoletju), v francoskem primeru pa so v tujini investirali četrtno nacionalnega prihranka. Cohen poudarja, da so to visoke številke, ki jih danes še zdaleč ne dosegamo. Na drugi strani pa so leta 1913 deset odstotkov prebivalstva predstavljali priseljenci, tj. ljudje, ki so živeli in delali v državi, kjer se niso rodili. Danes sestavljajo priseljenci – navkljub obsežni mobilnosti ljudi (človeškega blaga, ki samo poskrbi za svoj lastni transport) – zgolj tri odstotke svetovnega prebivalstva. In še več, Cohen opozarja, da je bila v okviru »včerajšnje« globalizacije tudi pravna integracija bolj dosledna kakor v današnjem času. Toda najpomembnejše je vendarle tole: že prva globalizacija je pokazala, da s »svobodno« trgovino ni mogoče razširiti blaginje najbogatejših na najrevnejše. Zgodilo se je celo še nekaj precej hušjega: neenakosti so se na svetovni ravni neverjetno povečale. Naj ponazorimo: Anglija je bila leta 1820 v primerjavi z Indijo (že) dvakrat bogatejša na prebivalca, leta 1913 – ob zatonu »prve« globalizacije – pa je razlika poskočila na ena proti deset. Z drugimi besedami: prišlo je do petkratne pomnožitve razlike v bogastvu med bogatimi in revnimi. Nauk, ki so ga iz te zgodbe potegnile države »tretjega sveta«, je bil preprost (in pričakovan): prosta svetovna trgovina je – v eklatantnem nasprotju s predvidevanji, ki jih implicira Ricardova teorija o blagodejnih učinkih ekonomske specializacije glede na prednosti določenega naroda/dežele v primerjavi z drugimi – ovira za gospodarski razvoj revnih narodov. Po zlomu kolonializma so se zato formalno osamosvojene države večinoma odločile za protekcionizem. A tudi ta pot ni privedla do ravno bleščečih rezultatov. V osemdesetih in še posebej v devetdesetih letih dvajsetega stoletja so revne države zopet vstopile v omrežja svetovne kapitalistične trgovine. Posledica: vzpostavitev nove mednarodne delitve dela, katere ključna značilnost je vertikalna dezintegracija proizvodnje (in ne več stara specializacija po gospodarskih sektorjih, kar pomeni, da nekatere države zagotavljajo surovine, druge pa končne izdelke): zasnova proizvoda (»nematerialno« delo), marketing in oglaševanje (oziroma reklamiranje blagovne znamke) se zgoščajo v bogatih državah, neposredna proizvodnja (»materialno« delo) pa je preseljena (»eksternalizirana«) na (pol)periferijo svetovnega sistema. Globalizacija ne obsega zgolj kroženja blaga, kapitala, informacij in človeških bitij. Vključuje tudi predstave o globalizaciji, na primer vabljive podobe dobrega, celo rajskega življenja, za katere ni prikrajšana niti najbolj zakotna vasica, če le ima elektriko.

Polovica človeškega prebivalstva, ki živi z manj kakor dvema dolarjema na dan, je kajpak surovo odrezana od tostranskih paradizov, lahko pa jih zvedavo opazuje, kar ima številne psihične in kulturne odboje, na primer na področju razmnoževanja (oziroma »demografskega problema«). Cohen opozarja, da je eksplozija prebivalstva v nerazvitih okoljih staro in hkrati kočljivo vprašanje. Vseeno pa je v zadnjem času domala povsod (razen v Afriki in Pakistanu) opaziti tako imenovano demografsko tranzicijo, tj. prehajanje visoke rodnosti (na primer šest otrok na žensko) na nizko rodnost (manj kakor dva otroka na žensko). Kako pojasniti ta proces? Razlaga, ki jo je ponudil Gary Becker (v delu *A Treatise on the Family* iz leta 1981) in ki predvideva, da se z izboljšanjem materialnega standarda zmanjša povpraševanje po otrocih (starši imajo manj potomcev, a zanje bolj poskrbijo, ker jim želijo – zlasti s šolanjem – omogočiti svetlejšo prihodnost), v tem primeru vsekakor odpove. Demografska tranzicija namreč poteka (v mestih in na podeželju) kljub temu, da ostajajo materialne razmere nespremenjene (oziroma zelo slabe). Cohen ponudi drugačno teorijo, ki se opira na učinkovanje »virtualne« (ali kulturne) globalizacije: ženske z vsega sveta vidijo na televiziji življenjski model, ki jih fascinira, to pa je *way of life* zahodnih »sester«, ki imajo v glavnem malo otrok (in torej tudi več svobode zase). Čeravno prihajajo tovrstne podobe iz sveta, ki je zelo oddaljen od tistega, v katerem živijo revne ženske, pa ustvarjajo pričakovanja, odločitve in prakse, ki dajejo vtis, kot da so materialno prikrajšani že vstopili v družbo blaginje. Toda napoved, da se bo demografska tradicija na globalni ravni ustavila do leta 2050, vseeno ni razlog za optimizem: dotlej naj bi namreč svetovno prebivalstvo naraslo za več kot petdeset odstotkov, in to predvsem zaradi povečanja števila revežev. To pa pomeni, da bomo tedaj priče pomnožitvi težav sedanjega sveta, zlasti ekoloških problemov in tistih, ki izvirajo iz prepada med bogatimi (manjšino) in revnimi (večino).

Tretje predavanje obravnava raznovrstnost kapitalizma, različne institucionalne modele, ki so se izoblikovali (v odvisnosti od kulturnih posebnosti in konstelacije političnih bojev) v okviru svetovnega kapitalističnega sistema. Spoznanje, da ne obstaja zgolj en samcat tip kapitalizma, nemara deluje spodbudno, saj omogoča vsaj blago kritiko (ali distanciranje od) neoliberalnega gesla: *There is no alternative* (TINA). Ta razvpita krilatica namreč predpostavlja, da obstaja le ena sama pot (konceptcija globalizacije), en sam idealni tip kapitalističnega gospodarstva ter posledično družbe, kulture in države. Ta *one-size-fits-all* »zlasti jopič« (Thomas Friedman), ki skrči politične odločitve na izbiro med Pepsi-Colo in Coca-Colo, vključuje privatizacijo državnih podjetij in javnih storitev, odpravo omejitev (oziroma odpiranje gospodarstva ter delnic in obveznic) za tuje naložbe, deregulacijo finančnih trgov, zmanjševanje državne birokracije, vzdrževanje nizke stopnje inflacije (stabilnosti cen) in uravnoteženega proračuna,

odpravo ali zmanjšanje uvoznih tarif, obstoj konkurenčnih pokojninskih shem/opcij, spodbujanje domače konkurence ... No, raznoterost kapitalističnih modelov, ki jih je sicer mogoče razvrščati po različnih merilih (na primer glede na to, kako podjetja rešujejo probleme koordinacije na področju korporativnega upravljanja, usposabljanja delovne sile, industrijskih odnosov ali razmerij z zaposlenimi, državo in drugimi podjetji), resda kaže, da smer razvoja kapitalističnega izkoriščanja in zatiranja ni ena sama, vprašanje pa je, ali naj bo to resnično razlog za vsaj zmerni optimizem. Kapitalizem je pač kapitalizem, tudi tedaj, ko kaže svoj dozdevno človeški obraz (ki dobiva v evropskem prostoru ponovno vse bolj srhljive nemške poteze).

Cohenovo analizo postindustrijske družbe sijajno dopolnjuje spremna beseda, ki jo je napisal Branko Bembič. Avtor pokaže, da je treba za razumevanje postmoderne sveta najprej osvetliti »zlato obdobje« industrijskega kapitalizma, utemeljenega na keynesovskem makroekonomskem projektu (konsenzu) oziroma razrednem kompromisu med organiziranim delom (sindikati), delodajalci in političnimi (levimi in desnimi) strukturami nacionalne države (katere relativno ekonomsko samostojnost je zagotavljal sistem, sprejet v mestu Bretton Woods). Preprosto povedano: delavci so se v zameno za naraščajoče mezde in pravice, ki jih je zagotavljala država blaginje (v zvezi s šolstvom, zdravstvom in vseživljenjskim dohodkom), odpovedali prevratniškimi političnim ciljem (zrušenju kapitalizma), kapitalisti so (v zameno za koncesije) dobili stabilno in dobičkonosno okolje, država (politične in tehnokratske elite), ki je z aktivno denarno in fiskalno politiko uravnavala agregatno učinkovito povpraševanje (ter koordinirala poganja o plačah oziroma njihovem usklajevanju z rastjo produktivnosti), pa si je zagotovila socialni mir. Idila? Hm, ne za vse. Frankfurtška šola je kritizirala keynesovski konsenz kot mehanizem gospodstva (obvladovanja ljudi in narave), v katerem je delavec preobražen v objekt manipulacij »računarskega« (ali »instrumentalnega«) uma, pri čemer ima pomembno vlogo tudi »kulturna industrija«, ki industrijske »hlapce« pomirja z lažnimi zadovoljitvami in jim vceplja v glave neumnosti iz obveznega repertoarja vladajoče ideologije. Rezultat: proletariat, ki naj bi bil subjekt/protagonist revolucionarnih sprememb, »pozabi« na svojo zgodovinsko vlogo in se raje konformistično integrira v upravljano (»administrirano«) družbo, ki zagotavlja – pod ljubečim okriljem pastoralne oblasti (materinsko skrbeče socialne države) – relativno visok življenjski standard, udobje in kalejdoskop industrijskih/potrošniških nadomestkov »presežnega užitka«. Toda pozor! Dejansko se je zgodilo nekaj povsem drugega. Nekaj, česar v »zlasti dobi« kapitalističnega razvoja po drugi svetovni vojni, skoraj nihče ni pričakoval: po eni strani stopnjevanje (radikalizacija) delavskih bojev in zahtev, po drugi strani pa kulturna revolucija oziroma »veliko zavračanje« osrednjih

aparatur disciplinske industrijske družbe, namreč družine, šole in delovne organizacije (oziroma tovarne). Presenečenje? Ne, če upoštevamo, da ključni dosežek institucionaliziranega kompromisa in »paternalistične« socialne države (v obdobju gospodarskega razcveta) ni bila integracija delavstva v režim potrošniške blaginje, temveč odprava – ali vsaj korenito zmanjšanje – njegove odvisnosti od kapitala in osrednjih eksistencialnih negotovosti (tveganj, ki se vežejo na bolezen, izgubo plačane zaposlitve in starost), tj. temeljev kapitalističnega gospodstva in discipline. Takoj ko so popustile te zares bistvene kontrolne varovalke, se je razredni boj delavcev razplamtel oziroma intenziviral (mimo ali celo v nasprotju s pričakovanji in zahtevami sindikatov in političnih strank »stare levice«), in to celo do te mere, da je nadvse resno ogrozil obstoj in reprodukcijo kapitalističnega sistema. To, kako nevarni (subverzivni) so bili delavski upori v šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih (v Franciji, Nemčiji, Veliki Britaniji, Italiji ter drugih kapitalističnih deželah zahodne Evrope), je bržkone še najbolj razvidno iz silovitosti kontrarevolucionarnih reakcij vladajočih (političnih, finančnih in ekonomskih elit). Njihova rdeča nit – srčika (neoliberalne in neokonservativne) »restavracije« – je bila ponovna instalacija temeljnih nadzorstvenih varovalk, tj. odvisnosti od kapitala (delodajalcev) in okrepitev negotovosti, in sicer predvsem z vzpostavitvijo obsežne rezervne armade brezposelnih, razkrajanjem socialne države in »prekarizacijo« plačanih zaposlitev. No, Bembič v zvezi s tem opozori na politični ukrep, ki je pogosto prezrt, ko steče beseda o razredni kontroli oziroma discipliniranju strukturno podrejenega delavstva: gre za denarno politiko oziroma povišanje obrestnih mer (v kombinaciji z omejevalno fiskalno politiko, ki – ravno tako kakor podražitev investicij – slabi agregatno povpraševanje, upočasnjuje gospodarsko rast, zmanjšuje povpraševanje po delovni sili, povečuje brezposelnost in *eo ipso* razkrajja kolektivno/solidarno moč delavcev). V Veliki Britaniji je takšno monetarno politiko uvedla vlada Margaret Thatcher, v ZDA je Paul Volcker (šef misterioznih Zveznih rezerv) močno zvišal obrestne mere leta 1979 (in s tem spravil na kolena večino držav drugega in tretjega sveta, vključno z Jugoslavijo), v zahodni Evropi pa je v sedemdesetih letih to delo zgledno opravila nemška centralna banka. Glede na vse to vsekakor ni čudno, da vladajoči (v bistvu precej tanek sloj najbogatejših plenilcev, lopovov in prevarantov) tako zelo vztrajajo, da morajo biti centralne banke samostojne ali neodvisne od »politike«. Eden izmed ključnih vzvodov kapitalistične oblasti mora namreč ostati v domeni peščice posvečenih, čim dlje od oči in ušes »nestrokovne« javnosti (ter seveda od demokracije).

Kulturni boji (novih družbenih gibanj) so v primerjavi z delavskimi upori, ki so bili neusmiljeno zatrti, dosegli več uspehov, čeravno so se tudi ti soočili z nasprotnikom, ki se mu največkrat reče »novi konservativizem«, oznako, ki pokriva

različna gibanja za družino, »življenje« (oziroma proti splavu) in tradicionalne vrednote. Pokazalo se je, da kapitalizem zlahka – in celo s precejšnjimi dobički – posrka vase zahteve po (»nekonformistični«) afirmaciji lastne individualnosti, užitku, domišljiji, raznolikosti družinskih oblik, življenjskih slogov in identitet, samoaktualizaciji, osebnostni rasti ... Še huje, vse to mu je v postmoderini dalo celo nov – krvavo potreben – duhovni in ideološki zagon ter emocionalno pogonsko gorivo. Če poenostavimo: v postmodernem kapitalizmu je načeloma sprejemljivo postavljati vsakovrstne kulture zahteve, najstrožje pa je prepovedano (in sankcionirano) ravno tisto, kar je ključno: razredni – političnopravni in ekonomski – boj delavstva (v razredni vojni smejo namreč aktivno sodelovati – in zmagovati! – zgolj kapitalistične elite in njihovi biriči v aparatih nacionalne države in nadnacionalnih oblastniških organizacijah). Temeljni imperativ (*Grundnorm*) kapitalistične ekonomije – in njenega kulturnega zaveznika, ki se mu še najbolj prilaga oznaka »duh stupidnosti« – je torej naslednji: tatove, izsiljevalce, oderuhe, roparje, prevarante, davčne utajevalce in dru-

ge plenilce iz prve kriminalne lige (kapitalistične *Champions League*) je treba pustiti lepo pri miru; če ste dovolj iznajdljivi, premeteni, brezkompromisni, podjetni, pohlepni, oblastiželjni, amoralni in a- ali antisocialni, jih kajpak lahko zgolj posnimate. Za druge (manj- ali ničvredne človeške živali) pa velja preizkušena hlapčevska maksima: *Arbeit macht frei* (čeprav v najboljšem primeru osvobaja zgolj tiste, ki jim ni treba delati). No, obstaja pa tudi zdravilno sredstvo (sedativ) za vse tiste, ki jih institucionalizirani kriminal vsaj tu pa tam vendarle zmoti, pretrese ali razburi: vzneseno žebranje »mantre« (moralnopolitično korektnega molitvenega obrazca, ki je primeren za ateiste in teiste) o človekovih pravicah, demokraciji, vladavini prava (ali – po izbiri – pravni državi), neodvisnem in strokovnem sodstvu (vključno z ustavnim, ki je že po definiciji najbolj neodvisno in strokovno) ter – nikakor ne nazadnje – človekovem dostojanstvu. Priznajte: če to že ni najboljši od možnih svetov, je vsaj najmanj slab. Predvsem pa, hvala bogu, ni totalitaren.

Zoran Kanduč

The Explanation of Crime: Context, Mechanisms and Development

(Razlaga kriminalitete: konteksti, mehanizmi in razvoj). Cambridge University Press, New York, 2006.

Izhajajoč iz dveh konferenc na Švedskem v zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja, se je leta 2002 razvila mednarodna mreža raziskovalcev, imenovana ScoPiC (»Social Context of Pathways in Crime«, kar bi lahko prevedli v »družbeni kontekst vzrokov kriminalitete«). Mreža združuje strokovnjake z različnih področij in raziskovalnih usmeritev ter spodbuja drugačno razmišljanje, ki naj bi pripomoglo k teoriji, ki bi presegla okvirje zgolj enega področja.

Knjiga »The Explanation of Crime: Context, Mechanisms and Development« je eden izmed rezultatov sodelovanja raziskovalcev; predstavlja sedem esejev različnih avtorjev. Avtorji poskušajo v svoje delo vplesti tri glavne motive: družbeni kontekst, posameznikov razvoj in vzročne mehanizme. Pri tem pa se razmisleka lotijo vsak znotraj svojega strokovnega področja.

Mario Bunge v prvem poglavju predstavi splošni pristop k družbenem kontekstu; to stori s kritiko prevladujočih individualističnih in holističnih pristopov k razlagi družbenih pojavov (prestopkov). S tem, ko prvi poudarjajo pomen posameznika in drugi pomen družbe, tudi predlagajo različne rešitve – individualistični kriminologi bi prilagodili pristop glede na vsakega posameznika in njegove značilnosti, medtem ko bi se holisti usmerili na družbene reforme in pri tem

spregledali osebne probleme in navade tega posameznika. Četudi se lahko vsaj deloma strinjamo z obema pristopoma, pravi Bunge, resnica leži nekje vmes – nihče izmed nas ne obstaja brez družbe, brez mreže ljudi, prijateljev in znancev. Upravljanje kriminalitete bi moglo vsebovati tako družbene reforme na ravni celotne družbe (pristope »od zgoraj navzdol«) kot tudi pristope, usmerjene k posamezniku (pristope »od spodaj navzgor«). Bunge poudari tretji pristop h gledanju na kriminaliteto posameznika: sistemski pristop – ko prestopnika vidimo kot žrtev in kot storilca, ki viktimizira.

Avtor predlaga matematično formulo, ki bi nam lahko pomagala sistemsko gledati na vsak zločin in matematično razložiti teorijo, ki jo zagovarja Per-Olof H. Wikström. Verjetnost, da posameznik stori določen zločin – C, lahko opredelimo kot produkt petih spremenljivk: družinskega statusa *f* (posameznik je poročen ali neporočen); zaposlitvenega statusa *u* (posameznik je zaposlen ali nezaposlen); nezadostne socializacije *s* (koliko družbeno nezaželenih dejanj je posameznik zagrešil v preteklosti); učinkovitosti določene aktivnosti *e* (koristi minus stroški, ulomljene s koristmi) ter predhodno ocenjene vrednosti aktivnosti *v* (stopnja, do katere aktivnost zadovolji potrebe in želje).

$$C = f \cdot u \cdot s \cdot e \cdot v$$

Robert J. Sampson se v svojem eseju zanima za razlike na ravni sosesk v pojavu kriminala. Pri tem se izogne povezavi med kriminaliteto na ravni družbene sestave določene skupnosti (rase, denarnega položaja), saj meni, da take raziskave iščejo dejavnike ogroženosti, pri tem pa ne razložijo povezav. Sampsona zanimajo socialni mehanizmi – ki jih definira kot nekaj, kar se lahko razloži v teoriji, čeprav jih največkrat ni mogoče opazovati. Razloži jih kot kontekstualne procese, ki opredelijo določen fenomen – v tem primeru stopnjo kriminalitete.

Avtor iz tujih empiričnih študij izlušči pet dejstev, ki so vseprisotna: najprej, da obstaja velika družbena neenakost med soseskami, še posebej, kar se tiče socialno-ekonomske in etnične segregacije – obstaja tudi povezava med deprivilegiranimi območji in manjšinami ali imigranti, ki so tam naseljeni; kot drugo, problemi v takih soseskah se kopičijo in segajo od povečanega obsega kriminalitete do povečanega obsega mladletniškega prestopništva, družbenega nereda, nizkih porodnih tež novorojencev, rojenih v teh soseskah, smrtnosti dojenčkov, neopravičenih izostankov šoloobveznih otrok od pouka ter prijav grdega ravnanja z otroki. Nadalje – napovedovalci kriminalne kariere pri otrocih na stopnji soseske so koncentracija revščine, rasna izoliranost, enostarševske družine in v manjši meri tudi posedovanje nepremičnine ter dolžina najema nepremičnine. Kot četrto dejstvo Sampson poudari, da je enota soseske robusten fenomen, ki bo pokazal rezultate, četudi izberemo različne oblike razdelitve na soseske (glede na poštno razdelitev, glede na geografsko razdelitev ipd.). Zadnje dejstvo po Sampsonu je, da se je koncentracija revščine povečala v zadnjih desetletjih, kot se je po drugi strani povečala tudi moč vpliva tistih, ki so na drugi strani dohodkovne lestvice.

Avtor se nato posveti predstavitvi metodologije, ki omogoči ocenitev sosesk, kar poimenuje s terminom ekološka ocena ali »ekometrija«. Izpostavi štiri razrede mehanizmov na ravni soseske, ki imajo pomen za teorijo; to so gostota socialne mreže/interakcij; norme in kolektivna učinkovitost; organizacijska infrastruktura; rutinske aktivnosti. Kot bistveno za razumevanje kriminalitete v soseski Sampson poudari kolektivno učinkovitost – aktivacijo socialnih vezi, da se dosežejo skupna pričakovanja glede delovanja; to je s sodelavci tudi pokazal v študiji iz leta 1995, ki so jo opravili na 8782 rezidentih širše okolice Chicaga (ZDA).

Nazadnje avtor omeni nekaj izzivov, s katerimi se bodo raziskovalci neizbežno srečevali pri delu v soseskah; najprej zelo očitni pomisleki glede izbire sosesk in izbire oseb, ki pri raziskavah sodelujejo; nato razmislek o tem, ali se posredni učinki določenih vplivov znotraj okolja dajo zaznati v statičnih modelih – ali bi mogli raziskave v soseskah vedno izvajati longitudinalno; sledi metodološko vprašanje »lepljenja« socialnih procesov – ali lahko en faktor pojasni več na videz

ločenih socialnih procesov; nazadnje pa – kar je najbrž za slovenski prostor najbolj zanimivo – vprašanje komparativnih študij – se bodo njihovi konstrukti, ki so izdelani za določeno družbo in njen miselni ustroj, izkazali za pomembne tudi v drugih državah po svetu?

Tretji esej v knjigi predstavlja situacijske mehanizme in razlago kriminalitete. Avtor, urednik Per-Olof H. Wikström, začne esej z osnovno razlago svoje teorije o situacijski akciji – SAT; zločin je dejanje kršenja moralnih zakonov; če želimo pojasniti kriminaliteto, moramo torej pojasniti, zakaj posamezniki kršijo moralna pravila, ki smo jih definirali tudi z zakoni. Glavna predpostavka SAT je, da ljudje udejanjijo določeno akcijo (tudi kar se tiče kršenja zakonov) glede na to, katere alternative akciji dojemajo, in o tem odločajo, ko so zoperstavljeni značilnostim določenega okolja. Glede na to, kdo so ti posamezniki (kakšni so njihovi znanje in spretnosti, izkušnje in moralnost) ter glede na značilnosti okolja (se pravi, priložnosti in ovire v moralnem kontekstu), bodo dojemali različne alternative dejanj. Za to, da bi bolje razumeli celoten proces, moramo razložiti, kako posameznikova nagnjenost h kršenju zakona medsebojno deluje z dražljaji okolja, ali če za pišem drugače – poznati moramo situacijske mehanizme, ki povezujejo posameznika in okolje v določenem zločinu.

Teorija SAT je splošna teorija, ki želi opredeliti vzročne mehanizme, zaradi katerih se posamezniki odločijo za kršenje pravil. Splošnost pomeni, da se nanaša na mnogo različnih dejanj, ki imajo le malo skupnega. Poleg tega se zakoni spreminjajo, in zgodi se lahko, da je neko dejanje en dan prekršek, naslednji dan pa ni več. Avtor meni, da bi moralna pravila, četudi bi popolnoma opustili kazenske zakonike in kaznovanje, še vedno obstajala, zato bi obstajalo tudi kršenje teh pravil.

Klasične akcijske teorije, ki obstajajo od časov Aristotela, poudarjajo posameznikove motivacije, ki jih definirajo z željami; te po razmisleku vodijo v namere (ko se človek zaveže k določeni akciji), ki se lahko udejanjijo (ali pa tudi ne) ter imajo posledice. Wikström poudarja, da celotna motivacija ni odvisna samo od želja, nekatere akcije so preprosto motivirane z željo po akciji – kot ilustrira s primerom moškega, ki bo na željo žene izpraznil pepelnik, četudi nima nobene motivacije za to – prošnja sama služi kot motivator za akcijo. Drug pomemben poudarek je to, da je včasih nedelovanje pomembnejše za pojasnjevanje kakor delovanje – zakaj se človek odloči, da nečesa ne bo storil. Wikström poudari tudi vprašanje razumevanja dejanja in moralnega razmisleka ter pomen motečih dejavnikov, interferenc, ki lahko prekinajo dejanje in tako spremenijo tok dogajanja.

Proces izbire je oblikovanje namere, da se določeno dejanje izvede (ali ne izvede). Začetek pomeni že omenjena motiva-

cija, konča se v dejanju samem (ali v odločitvi, da se dejanje ne izvede). Največkrat se omenjajo trije vidiki procesa odločanja: svobodna volja, racionalna izbira in samonadzor. Avtor meni, da so del odločitve le, kadar je presojanje del procesa odločanja. Kadar posameznik odloča med različnimi alternativami dejanja, lahko rečemo, da je izrazil svobodno voljo, in sicer zato, ker presoja pomeni, da obstoječe stanje ni zahtevalo izbire točno določene alternative. Drug proces izbire je navada, ki jo lahko opredelimo kot nagnjenje, da se namenoma ravna (ali ne ravna) na določen način kot odziv na določene znane okoliščine. V nasprotju s presojanjem navade pomenijo dojetje zgolj ene alternative za delovanje, zato tudi ne vsebujejo svobodne volje, racionalne izbire in samonadzora.

Dojetje alternativ je odvisno od dojetja samega, ki je sestavljeno iz opazovanja in opredeljevanja objektov in dogodkov. Vsebuje pomembno moralno dimenzijo, saj definiramo tudi moralni pomen okolja, v katerem se nahajamo. Dojetje alternativ in proces izbire sta dva situacijska mehanizma, ki po Wikströmu povezuje posameznika in okolje z njegovim delovanjem.

Terrie Moffitt in Avshalom Caspi v četrtem prispevku zbornika razglabljata o behavioralni genetiki; pregledata prve študije v novi generaciji raziskav, ki uporabljajo behavioralne genetske okvirje za pojasnitev medsebojnega delovanja med izmerjenimi okoljskimi tveganji in genetskimi tveganji pri pojavu problematičnega vedenja. Poudarjata, da je to področje raziskovanja novo, zato bo potrebno kar nekaj časa in raziskav, preden bodo na voljo otipljivejši rezultati. Avtorja predstavita obstoječe študije, in vse pritrjujejo temu, da obstaja povezava med družinskimi dejavniki tveganja in otrokovim problematičnim vedenjem. Ko poskušajo študije v formulo dodati še dejavnik okolja, pa se stvari zapletejo, saj okoljsko tveganje lahko vpliva na ljudi močnejše, kot so mislili poprej, in vpliva tudi na genetsko bolj občutljive segmente populacije.

Peti esej avtorjev Rolf Loeberja, N. Wim Slota in Magde Stouthamer-Loeber predstavi razmislek o tridimenzionalnem modelu razvojnih poti, ki vodijo k prestopniškemu vedenju, in o možnosti postopnega stopnjevanja tveganja ter po drugi strani stopnjevanja pozitivnih vplivov na model. Po mnenju avtorjev se teorije te teme lotevajo iz treh smeri: pojasniti poskušajo prestopniško vedenje z življenjem posameznika ter se pri tem osredotočajo na pogostnost, izraženost in resnost prestopkov; pojasniti poskušajo razlike med posamezniki v prestopniškem vedenju ter razložiti razvojne spremembe v teh razlikah; ter nazadnje, pojasniti poskušajo tisti del populacije, ki ne dela prekrškov oziroma jih dela le poredko in še takrat zelo neizrazito. Te teorije so za tiste, ki sprejemajo odločitve, zelo težavne, saj se jih ne da preprosto interpretirati. Večkrat se je pojavila želja po modelu, s katerim bi lahko spreminjali

stopnja tveganja in po drugi strani dodajali varovalne dejavnike ter gledali, kako se model spreminja. Zelo težavno je tudi odločanje na podlagi empirije, ki ne vsebuje podatkov o tem, kaj se je s posameznikom dogajalo pred raziskavo, poleg tega teorija tudi nima napovedovalne moči, da bi povedala, kaj se bo dogajalo v prihodnosti. Tu vidijo avtorji veliko možnosti za napredek, na primer z vključitvijo zgodovine prestopništva posameznika (z vsemi dejanji, ki so bila zabeležena) kot tudi z vpogledom v razlike med posamezniki glede na izpostavljenost zgodnjim faktorjem tveganja (na primer izpostavljenost strupom v materinem telesu, zlorabo v otroštvu) ter izpostavljenost varovalnim dejavnikom (na primer pozitivnemu odnosu z odraslo osebo v otroštvu).

Prestopniška dejanja so le redkokdaj osamljeni primeri, temveč so običajno dober napovedovalec, kaj se bo s tem posameznikom dogajalo tudi v prihodnosti. V teoriji je večkrat omenjen model trojne poti; prva pot se začne s konfliktom z avtoriteto pred dvanajstim letom starosti, ki se nato spremeni v trmoglavost in nato v izogibanje avtoriteti in v neopravičeno odsotnost od pouka; druga pot je prikrita, običajno se ne zazna do petnajstega leta, nato začne najstnik uničevati tujo lastnino in običajno nadaljuje z resnim prestopništvom; tretja pot je odkrita, začne se z manjšimi dejanji agresije, se nadaljuje z fizičnim obračunavanjem in nato v tretji stopnji napreduje v še bolj izraženo nasilje. Te tri poti, nadaljujejo avtorji, bi bilo treba združiti z vsemi dejavniki tveganja in pozitivnimi vplivi, ki jih od posameznika izvemo. Avtorji poudarjajo, da je za dobro napoved obnašanja v prihodnosti treba poznati tako negativne kot pozitivne dejavnike.

Prav tako zavračajo dvodimenzionalne modele, saj po njihovem mnenju ne prikažejo različnih poti, ki potekajo vzporedno, glede na številčnost prisotnosti dejavnikov tveganja/odsotnosti pozitivnih vplivov. Prikažejo tridimenzionalni model, ki bi lahko vključeval tveganja, pozitivne vplive kot tudi različne poti v prestopništvo.

Avtorji zaključijo z mislijo, da razumevanje vsakega dejavnika tveganja ali po drugi strani pozitivnega dejavnika ne pomeni, da imamo v rokah orodje, ki bo čudežno izbrisalo prestopništvo po svetu, prav tako pa ne more izbrisati že obstoječega stanja. Želja avtorjev je, da bi tak model služil za napovedovanje, da bi lahko opozoril strokovne službe, kje je njihova prisotnost še posebno pomembna, ter bi usmeril njihovo dejavnost v pozitivne dejavnike, ki bi lahko prestopništvo zmanjšali.

Marc Le Blanc v šestem poglavju razmišlja o samonadzoru in družbenem nadzoru ter prestopništvu. Četudi je v kriminološki teoriji že veliko napisanega o eni in drugi temi, se je do zdaj malo pisalo o poteku samonadzora in poteku družbenega nadzora, še posebno v skupnosti.

Po Le Blancovi splošni teoriji nadzora obstajajo štiri mehanizmi osebnega nadzora: povezovanje, postavljanje drugih v ospredje, primerjanje in zadrževanje. Povezovanje se nanaša na načine, na katere se ljudje med seboj povezujejo – glavni pomen tega mehanizma je, da se umestimo v določeno skupino, *milieu*. Postavljanje drugih v ospredje se nanaša na psihološko odraščanje, naravno rast in spremembe, ki se kažejo v samonadzoru v času, ko oseba začne upoštevati želje drugih. Primerjanje je obstoj pozitivnih vzorcev, ki oblikujejo konformnost in prisotnost možnosti za posameznika. Zadrževanje kot zadnji izmed predstavljenih mehanizmov je usmerjanje konformnosti v različnimi neposrednimi ali posrednimi omejitvami, ki jih posredujejo različne institucije – orodja socializacije.

Le Blanc se je lotil razmisleka s pomočjo teorije polja in paradigme kaos-red ter poskušal oblikovati medsebojno povezano razvojno pot samonadzora in družbenega nadzora v interakciji s prestopniškim vedenjem v skupnosti. Se pravi, poskušal je preseči razvojno kriminologijo, ki razlaga osebni nadzor nad prestopniškim vedenjem v življenju, s paradigmo kaos-red, ki naj bi pojasnila, kako se ti procesi zgodijo.

Kot zadnji avtor v zborniku se predstavi Anthony Bottoms z esejem o vzdržnosti (odločitvi, da posameznik ne sodeluje v kaznivih dejanjih), o socialnih vezeh in vplivu posameznikovega odločanja. Že v uvodu poudari raziskave, opravljene na odraslih prestopnikih, ki so prišle do zaključkov, da so pri povratništvu ključni pomembni ostali; če so sodelujoči v raziskavah imeli koga, ki jim je nudil podporo – razumevajočega delodajalca, partnerja ipd., so te osebe poročale o bistveno manj prestopkih in bistveno večji konformnosti kot ostali, ki te podpore niso imeli. Bottoms prav tako poudari dejstvo, da se poti prestopništva ne da napovedati v ranem otroštvu; lahko predvidimo rezultate, vseeno pa obstaja veliko prelomnic v življenju, ko se okoliščine v okolju in življenju posameznika spreminjajo in ko ima ta posameznik izbiro, ali bo prevzel vajeti v svoje roke in nadaljeval drugačno življenje. Se pravi, ko razmišljamo o vzdržnosti posameznika, ne smemo poenostavljati, da bo vzdržen najstnik nato vse življenje nadaljeval vzdržno pot, kot tudi ne smemo pripisati mladoletnemu prestopniku, da bo to svojo pot nadaljeval v odrasli dobi.

Avtor predstavi dva britanska avtorja, ki sta istega leta (2000) izdala deli s podobno tematiko, vendar sta prišla do različnih zaključkov. Vprašanje človekovega odločanja in sprejemanja odgovornosti je bilo srž dela Barryja Barnesa in Margaret Archer; prvi je svoje zanimanje usmeril predvsem v človekovo socialno življenje in temu pripisal bistveni pomen pri človekovi odločitvi, da ne bo kršil pravil, Margaret Archer pa je zanimala povezava med človekovim odločanjem/sprejemanjem odgovornosti in dojemanjem samega sebe in svoje

identitete. Pojav osebne identitete se po mnenju Archerjeve zgodi zaradi vzorca obvez, ki jih posameznik ima; tudi najbolj osnovne obveze, ki jih sprejmemo zaradi biološke nujnosti, vsebujejo elemente, ki jih pripisemo na podlagi čustev (ali kot je pojasnjeno – poročena oseba bo ob priložnosti za nezvestobo hkrati z močnim telesnim nagibom, da bi tako dejanje storila, čutila tudi elemente čustvenega bremena, odgovornosti do partnerja, in se za to dejanje ne bo odločila).

Bottoms nadaljuje s predstavitev ameriških avtorjev Mustafe Emirbayerja in Anne Mische, ki sta pisala o pomenu dojemanja časovne dimenzije človekovega odločanja in sprejemanja odgovornosti. Pri tem sta opredelila tri vidike tega pojava: iracionalni vidik (ali rutino), projekcijski vidik (ali namen) ter praktičnoocenjevalni vidik (ali presojo). Večino časa se ne odločamo zgolj z enim od naštetih vidikov, ampak so ti v vsakodnevnem življenju med seboj prepleteni.

Zadnji, četrti pogled na vprašanje človekovega odločanja in sprejemanja odgovornosti predstavlja avstralska avtorica Jeanette Kennett, ki se zanima za vprašanje »šibkosti volje« oziroma vprašanje moralnega popuščanja. Razlikuje med napakami v oceni (ko posameznik narobe oceni, kaj bi v določeni situaciji moral narediti) in praktičnimi napakami (ko posameznik ne uspe delovati na način, ki je po njegovi/njeni presoji pravilen), znotraj obeh skupin pa razlikuje še med osebami, ki se na koncu odločijo za odgovorno ravnanje, in tistimi, ki izberejo neodgovorno ravnanje.

Zbirka esejev ob prvem branju zaradi različnih pristopov in stališč avtorjev deluje precej kaotično. Mario Bunge se kot fizik spoprime s tem, kako bi lahko kriminološke pojave pretvorili v enačbe, formule; Robert J. Sampson predlaga nove usmeritve pri raziskovanju vpliva skupnosti na kriminaliteto in pri tem ostaja trdno zasidran v teoriji; prav tako Per-Olof H. Wikström zelo natančno in razumljivo predstavi nekaj gradnikov svoje teorije; Terrie Moffitt in Avshalom Caspi se oddaljita od teorije in objektivno predstavita zgolj trdna dejstva – izsledke raziskav; Rolf Loeber, N. Wim Slot in Magda Stouthamer-Loeber se lotevajo teme vzročnih mehanizmov sistematično in zelo dobro razložijo osnovne pojme, nato pa se lotijo teme tridimenzionalnega prikaza teorije; Marc Le Blanc poskuša predstaviti preprosto idejo z zelo neotipljivimi orodji teorije polja in paradigme kaos-red; zaključni Anthony Bottoms s predstavitev štirih novejših piscev s področja človekovega odločanja in sprejemanja odgovornosti ter odpre marsikatero filozofsko izhodišče, vendar nanj ne odgovarja, ampak se zadovolji z opredelitvijo problema.

Navkljub raznolikosti oziroma morda prav zaradi nje se nam ob prebiranju zbornika lahko utrne veliko dobrih idej za raziskovanje; tak nabor nas bralce (in raziskovalce) spodbu-

di k razmisleku o metodah, ki jih pri svojem delu izbiramo, ter nas odkrito poziva k novim pristopom in k sodelovanju s strokovnjaki z drugih področij, torej k multidisciplinarnosti.

Zbornik je delo uglednih avtorjev različnih strokovnih usmeritev in je odlično orodje za kriminologe, ki se ukvarjajo s pojavom mladoletniškega prestopništva, hkrati pa s poglobl-

jenimi filozofskimi razmisleki o presoji, svobodni volji, moralnem vidiku odločanja lahko služi tudi pri vsakodnevnih vprašanih vzgoje, odraščanja in prestopniškega vedenja v odrasli dobi.

Eva Bertok

Piers Beirne: Confronting animal abuse: Law, criminology, and human-animal relationship

(Soočanje z zlorabljanjem živali - pravo, kriminologija in odnos človeka do živali)

Rowman & Littlefield Publisher Inc., 2009

Na prehodu iz 20. v 21. stoletje smo bili priča veliki in nadvse pomembni spremembi človekovega odnosa do okolja. Z zavedanjem pomena ohranitve okolja in zaradi nenadomestljive soodvisnosti vseh delov naravnega okolja (sem med drugim spada tudi človek) antropocentrični pogled na svet počasi izginja. Okolje pojmujeemo kot celoto, a ga zaradi lažjega razumevanja podrobneje razčlenimo. Delitev na naravno in človekovo okolje predstavlja nekakšno (navidezno) umetno mejo med delom okolja, kamor človek (še) ni posegel, ter drugo »polovico«, ki nosi »umetno« podobo družbenih potreb in zahtev. Če pa okolje razdelimo na elemente, iz katerih je sestavljeno, je veliko enostavneje ponazoriti medsebojne vplive. Vse od dobe pračloveka do danes je v središču pozornosti odnos človeka do okolja oziroma njegovih elementov. Zaradi prevlade antropocentrične miselnosti se je zelo hitro razširila ter tudi »ukoreninila« ideja o človekovi nadvladi nad okoljem – t. i. lastništvo. Lastništvo nad ozemlji, kamninami, prstjo, rastlinami in živalmi. Prav slednji, nam – ljudem – najbližji in najpodobnejši element okolja je največkrat žrtev kapitalistično usmerjenega modernega *Homo sapiensa*. Ne samo da živali pogosto vzgajamo zato, da imamo od njih koristi in da končajo na našem krožniku, ampak ta bitja velikokrat tudi, čeprav niso nič kriva, občutijo človekovo slabo voljo, jezo in podobne izbruhe.

Peirs Beirne se v knjigi *Soočanje z zlorabljanjem živali* osredotoči zgolj na odnos človeka do živali. Živali so skozi celotno zgodovino del človekovega razvoja, in človek bi brez njih velikokrat težko preživel. Mediji pa so kljub temu polni zgodb o poškodbah, mučenju, zlorabah in krutih ubojih živali. Žal zgolj zato, da bi živali zaščitili, dandanes potrebujemo posebno policijsko enoto ter številne zakonske in podzakonske akte. Z namenom izražanja kritike do sedanjih razmer Beirne na 237 straneh, v petih poglavjih, predstavi pravne in kriminološke vidika odnosa človeka do živali. V ospred-

je razprave postavi krutost ravnanja z živalmi ter v zadnjem poglavju namerno zastavi vprašanje: »Ali se dogaja prehod z zlorabljanja živali na medčloveško nasilje?« Opozoriti želi na včasih dejansko šokantna spoznanja o izprijenosti človeškega uma glede ravnanja z živalmi in na vedno nove primere zlorab. Svoje delo je postavil v angleško okolje, kjer je študiral in preučeval izbrano področje. Avtor kot enega od pomembnih razlogov za svoje delo navaja željo premakniti pasivni odziv kriminologije na primere zlorab živali, ki je velikokrat celo zavračal obstoj pravic živali, v aktivni odziv, ki področje deviantnega vedenja do živali umesti v svoje preučevanje. V preteklosti tovrstnih študij skorajda ni bilo.

Prvi dve poglavji poskušata vire o začetku pravnega varstva živali – t. i. boj za pravice živali – ter ugotovitve o razvoju področja skozi zgodovino umestiti na časovnico. Čeprav so bili v Veliki Britaniji, na Irskem in v kolonijah prvi zakoni, ki so vsaj delno prepovedovali kruto ravnanje z živalmi, sprejeti davnega leta 1653 (*Act Against Plowing by the Tayle and Pulling the Wool of Living Sheep*) in leta 1641 (*Of the Bruite Creature*), nobeden od njih ni bil v celoti implementiran in spoštovan. V Veliki Britaniji so šele leta 1822 dobili prvi zakon (*Ill-Treatment of Cattle Act*), ki je širše urejal ravnanje z živalmi ter dejansko predstavljal tudi začetek vsesplošnega gibanja za preprečevanje krutega ravnanja z živalmi.

V tretjem poglavju Beirne z vidika sociologije prava razpravlja o razširjenem problemu spolnih napadov na živali. V drugem delu poglavja predstavi tipologijo spolnih napadov na živali ter prikaže novo področje ekološke kriminologije. Zopet se potrди predpostavka o multidisciplinarnosti področja ekološke kriminalitete, saj je Beirne samo za namen lociranja in klasifikacije storilcev spolnih zlorab živali združil ugotovitve sociologije, prava, psihiatrije, seksologije in kriminologije. Avtor namerno opisuje primere izbrane oblike

ekološke kriminalitete, da bi bralcu še bolj nazorno prikazal krutost in nehumanost storilca ter trpljenje in nemoč žrtve. Ob vsem prebranjem se bralcu ne zdi popolnoma nič nenavadno, da se tu in tam kakšni živali »strga« ter napade, hudo poškoduje ali celo ubije posiljevalca.

Razpravo o problemu zlorab in mučenja živali Beirne prenese tudi v četrto poglavje z naslovom *Horse Maiming and the Sport of Kings (Pohabljanje konjev in šport kraljev)*. Avtor je kritičen do dejstva, da so ljudje ravnodušni do krutega ravnanja ter bolečih in nasilnih metod urjenja tekmovalnih konjev. Prav tako se jim odvoz in usmrtitev poškodovanih konjev zdita kot ustaljena rutina. Na drugi strani pa je avtor presečen nad primerom namernega pohabljanja tekmovalnih konjev, ki se je zgodil leta 1990 v podeželskem Hampshiru. Začuden je nad dvoličnostjo odnosa do dveh različnih oblik mučenja živali. Bolj kot veliko področje in število brutalno napadenih in hudo poškodovanih konjev ga je presenetil glasen odziv prebivalcev. Ob veliki publiciteti je bila Velika Britanija takrat priča pravi moralni paniki. Konji so tudi v medijih dobili vlogo žrtve kriminalitete, kar je bila v tistem obdobju prava redkost.

Peto poglavje, z naslovom *Ali se dogaja prehod z zlorabljanja živali na medčloveško nasilje?*, predstavlja pregled vsega do zdaj znanega o povezanosti med nasiljem nad živalmi in nasiljem med ljudmi. Beirne je potrdil tezo o povezanosti med obema oblikama nasilja, in sicer v obe smeri. Posameznik, ki je nasilen do živali, je pogosto nasilen tudi do ljudi, in obratno, posameznik, ki je nasilen do ljudi, je običajno brez pomisleka nasilen tudi do živali. Avtor meni, da je zaradi tega treba vsako obliko nasilja do živali že od samega začetka redno vpisovati v kazenski spis posameznika, saj je lahko pomemben kazalnik razvoja nasilniškega vedenja, ki ga lahko s primerno intervencijo pravočasno ustavimo. Za avtorja nesprejemljivo pa je, da se v sodobni družbi še vedno dogaja, da je zlorabljanje živali rutinsko, razširjeno in družbeno sprejemljivo vedenje.

Beirne na koncu povzame ugotovitve in jih združi v *Epilogu*. Izpostavi pomembnost varstva živali in boja za njihove pravice. Med drugim še enkrat poudari pomembnost ekološke kriminologije in njeno vlogo pri preučevanju te oblike ekološke kriminalitete. Bralca ves čas seznanja z vprašanji, ki se mu porajajo, ter na ta način opozarja na kompleksnost izbranega področja in nujnosti spremembe človekovega odnosa do živali. Na posamezna vprašanja, kot so Zakaj so nekatere živalske žrtve bolj zaščitene od drugih?, Katere živalske vrste so dovolj dobre – vredne pravnega varstva?, Katere živalske vrste so izključene iz kroga moralnega preudarka?, Zakaj so ljudje tolerantni do nehumanih in krutih načinov vzreje, vzgoje in zakola posameznih živalskih vrst?, Zakaj so ponekod kazni za kaznivo dejanje mučenja živali tako zelo nizke?, Zakaj

se ljudje izživljajo nad živalmi zato, da bi prizadeli ljudi?, Ali je mogoče nasilnost do živali povezati z nasilnostjo do ljudi?, Kdaj in zakaj se zlorabljanje živali sprevrže v zlorabljanje ljudi, in obratno? itd., niti sam ne najde popolnih odgovorov.

Ta publikacija je pomembno delo za področje ekološke kriminologije, saj razpravo o problemu deviantnega vedenja do živali in nezakonitega ravnanja z njimi povzdigne med znanstvene razprave. Izpostavljena je kompleksnost področja deviantnega vedenja do živali, ki še oblikuje svoje pravne kot tudi kriminalistične, kriminološke, sociološke in druge okvire. Knjiga je pomemben mejnik in prispevek k razvoju področja ekološke sociologije, kriminologije in ekološke kriminalitete. Raziskovalcem postavlja zanimiva vprašanja in odkriva večplastnost posameznih odgovorov. Zaradi specifične teme (spolnih) zlorab živali in nazorno opisanih izbranih primerov je primerna za bralca, ki ga področje zanima in ga preučuje, oziroma bi lahko bila čtivo za podiplomskega študenta pri izbranem predmetu o ekološki kriminaliteti.

V slovenskem prostoru podobne monografije nimamo. Daleč od tega. V Sloveniji smo že leta 1999 sprejeli Zakon o zaščiti živali (pred tem je v SRS veljal Zakon o zdravstvenem varstvu živali). V Kazenskem zakoniku imamo kar šest členov, ki urejajo področje za družbo nesprejemljivega človekovega ravnanja z živalmi (najpomembnejši je vsekakor 342. člen – Mučenje živali), za katero je zagrožena denarna kazen ali pa vse od šestih mesecev do petih let zapora. Kljub temu je bila v Sloveniji šele v avgustu leta 2011 izrečena prva zaporna kazen za kaznivo dejanje mučenja živali, in sicer psa. V zavest večine Slovencev se je ideja o varstvu živali in njihovih pravicah že zasidrala. Še vedno pa ostaja odprto vprašanje, kdaj bomo živali priznali status žrtve, enakovreden takemu statusu ljudi. Morda bi v prid tega vprašanja bila potrebna obširna študija in znanstvena razprava *pro* in *contra*.

Beirne se boji, da obstaja nevarnost razmaha lastniškega odnosa do okolja in zmotnega prepričanja o lastništvu nad živalmi. Ta odnos bi se kaj hitro lahko prenesel tudi v lastništvo (in nasilje) nad ljudmi. Da se to ne bi zgodilo, bi bilo treba okrepiti področje ekološke etike in ekocentrične filozofije, ki človeka dojema kot enakovreden del okolja, po pravicah in dolžnostih enak vsem drugim bitjem. Človek je z vidika ekocentriзма socialno in etično odgovoren za integriteto (ne) človeških bitij. Beirne pa dodaja, da bi se morali ljudje vedno, kadar bi bili v stiku z živalmi, spomniti, da pravzaprav skupaj predstavljamo »human and nonhuman animals« (Beirne, 2009: 18), zato nimamo nobene pravice, da zlorabljammo sebi sorodno skupino živih bitij.

Katja Eman